

Prof. dr hab. Hanna Ratuszna
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Instytut Literaturoznawstwa
Kierownik Katedry Edytorstwa i Literatury Polskiej
ul. Fosa Staromiejska 3
87-100 Toruń

Toruń, 1.12.2025r.

UNIwersytet MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
Wydział Humanistyczny
Instytut Literaturoznawstwa
Katedra Edytorstwa i Literatury Polskiej
ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń
(270)

**RECENZJA DOROBKU NAUKOWEGO W POSTĘPOWANIU O NADANIE
STOPNIA DOKTORA HABILITOWANEGO W DZIEDZINIE NAUK
HUMANISTYCZNYCH W DYSCYPLINIE LITERATUROZNAWSTWO
KSIĘDZU DOKTOROWI MARIUSZOWI LACHOWI**

1. O Kandydacie

Od roku 2008 ks. dr Mariusz Lach jest pracownikiem Instytutu Filologii Polskiej, następnie (od 2019 roku) Instytutu Literaturoznawstwa (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), zatrudnionym (od 2016 roku) na stanowisku adiunkta w Katedrze Dramatu i Teatru. Habilitant uzyskał magisterium na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie w 1999 roku na podstawie pracy magisterskiej pt. *Problemy moralne w wybranych dramatach Romana Brandstaettera. Próba oceny*; promotorem był ks. prof. dr hab. Marian Graczyk ATK. Wybrany wówczas temat i pasje teatralne Habilitanta znalazły kontynuację podczas studiów humanistycznych, podjętych na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL w Lublinie. W 2005 roku ks. dr Marusz Lach uzyskał magisterium na podstawie pracy pt. *Amatorski teatr religijny w Polsce (1989-2004). Formy i przejawy* (funkcję promotora pełnił prof. dr hab. Wojciech Kaczmarek), a w 2012 roku stopień doktora – na podstawie rozprawy pt. *Człowiek jest najpiękniejszym darem Bożym. Dramaturgia Romana Brandstaettera wobec antropologii chrześcijańskiej* (promotorem rozprawy był również prof. dr hab. Wojciech Kaczmarek, funkcję recenzentów pełnili: prof. dr hab. M. Olszewska UW i dr hab. Ryszard Zajączkowski KUL). Można zatem, z całą pewnością stwierdzić, że Habilitant jest wierny w naukowej drodze dwóm tematom – chrześcijańskim teatrom amatorskim, całej sferze zagadnień, która się z nimi łączy (m.in. zagadnieniu sacrum, idei personalizmu postrzeganej w duchu chrześcijańskim, edukacji, animacji scenicznej, wychowaniu młodzieży) i twórczości Romana Brandstaettera (tu także można wymienić sporo zbliżonych problemów badawczych).

Tematy te powracają w różnych konfiguracjach w publikacjach i wypowiedziach Autora oraz – co warto podkreślić w działaniach społecznych (środowiskowych). Fascynacja teatrem, światem kulis nie odnosi się bowiem w przypadku ks. dra Mariusza Łacha jedynie do aktywności badawczej, ważna jest także praktyka teatralna, działalność w teatrze amatorskim (studencki Teatr ITP). Habilitant sytuuje prowadzone przez siebie badania w obszarze nurtu literaturoznawstwa, w przestrzeni nauki o teatrze i szerzej: kulturze (por. *Autoreferat*, s. 10).

Fenomen teatru amatorskiego jest zatem przeanalizowany (zbadany) nie tylko w obszarze teoretycznym, z uwzględnieniem — o czym była już mowa — idei personalizmu, w duchu chrześcijańskim, lecz także praktycznym. Działania te odzwierciedlają dwie prace, przedstawione jako główne dokonanie: *Bóg na scenie. Prezentacje. Chrześcijański teatr amatorski w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2020 (recenzowali: dr hab. Anna Podstawka, prof. KUL i dr hab. Ryszard Strzelecki, prof. UKW) oraz *Bóg na scenie. Logos. Literackie źródła we współczesnym chrześcijańskim teatrze amatorskim w Polsce*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023 (recenzowali: prof. dr hab. Edward Jakiel, UG oraz prof. dr hab. Wojciech Kaczmarek, KUL). Powstały one z fascynacji ideą i praktyką życia scenicznego w Polsce na przełomie XX i XXI wieku i stanowią próbę – trzeba dodać całkiem udaną – wypełnienia luki badawczej związanej z szerokim spektrum działań chrześcijańskich teatrów amatorskich. Ich obecność w kulturze polskiej po roku 89 nie była oczywista (zaświadczają o tym prace prof. dr hab. Lecha Śliwonika), stanowiły one w dobie przemian społecznych, pewien fenomen, który należało zbadać. Praca ks. dra Mariusza Łacha jest więc pod wieloma względami pionierska, ponieważ archiwa amatorskich teatrów chrześcijańskich uległy rozproszeniu, w wielu przypadkach dokumentacja nie zachowała się. Należało zatem podjąć liczne kwerendy, zbadać archiwa, odtworzyć przebieg wydarzeń w oparciu o wspomnienia uczestników. Warto zatem szczegółowiej przyjrzeć się pracom, które należy traktować niejako dialogicznie. Z pewnością uwzględniają one także ważny kontekst pracy duszpasterskiej, związanej z działaniami Nowej Ewangelizacji, są jednak przede wszystkim wyrazem badawczych poszukiwań. Interesujące powiązania z literaturą polską, czy powszechną, historią oraz szeroko pojmowaną pamięcią kulturową pozwalają dostrzec w nich wartości.

Z przygotowanej dokumentacji wynika, że Kandydat nie ubiegał się do tej pory o nadanie stopnia doktora habilitowanego w żadnym z ośrodków naukowych. Jest to zatem pierwszy wniosek złożony w tej sprawie. Zgodnie z przepisami prawnymi zawartymi w Ustawie — Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z

późn. zm.), kryteria oceny (warunki nadania stopnia doktora habilitowanego) precyzuje art. 219 wspomnianej Ustawy. Ocenie podlega przede wszystkim przedstawione przez wnioskodawcę osiągnięcie naukowe albo artystyczne, które powinno stanowić znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny (w tym przypadku literaturoznawstwa). Uwzględnić należy także aktywność naukową albo artystyczną kandydata, określić jego zasługi w zakresie takiej działalności.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego przez Kandydata

Pierwsza z wyróżnionych przez Habilitanta prac, *Bóg na scenie. Prezentacje...* wprowadza do świata chrześcijańskich teatrów amatorskich w Polsce. Jest bez wątpienia pionierską pracą, w której Autor zbiera informacje o działalności takich teatrów, równocześnie systematyzuje wiedzę, prezentuje najważniejsze osiągnięcia, sposoby działania, opisuje także warunki pracy trup teatralnych. Ważne w tym przypadku wydają się kryteria wyboru materiału badawczego, działalności osób bez przygotowania scenicznego (teatralnego), które połączyła pasja teatralna, wreszcie wymiar religijny przedstawień, reprezentatywność dla pewnych środowisk (np. szkół, zbiorowości akademickich), znaczenie działalności teatrów. Interesujący wydaje się wniosek, który Autor formułuje na stronie 11 pracy: „...nie udało się spotkać w Polsce grup teatralnych należących do innych kręgów religijnych niż chrześcijaństwo”. Stwierdzenie to, moim zdaniem jest niezwykle istotne i właściwie powinno „budować” główny nurt prowadzonych badań.

Badania nad teatrami chrześcijańskimi są niezwykle ważne nie tylko z perspektywy podejmowanej przez grupy tematyki (motywy biblijne, chrześcijańskie), lecz także ze względu na potrzeby kulturowe, dążenia społeczne, poszukiwania filozoficzne. Autor pracy zdaje sobie z tych kwestii sprawę, analizuje je (choć niezwykle skrótowo) we *Wstępie*. Zasadnicza część książki to prezentacja zespołów, która zawiera opis początków działań, ich genezę, portrety twórców, opis specyfiki funkcjonowania teatrów, założenia i cele artystyczne, wreszcie charakterystykę form teatralnych oraz opis najważniejszych przedstawień. W ten sposób udało się przedstawić działania 18 zespołów z najważniejszych polskich miast: Warszawy, Poznania, Bydgoszczy, Łodzi oraz z mniejszych miejscowości: Gliwic, Żywca, Wisły. Bardzo cenna częścią pracy jest Bibliografia oraz Netografia – dołączone skrupulatnie do całości. Praca badawcza opierała się na weryfikacji archiwów

teatralnych, choć – jak wynika z lektury *Wstępu* i czego można się domyślać – nie każdy zespół teatralny zadbał o archiwa, niektóre z nich zwyczajnie nie zachowały się. Praca jest więc pionierska (o czym była już mowa), cenna dla tych badaczy, którzy zechcą „pójść w przyszłości dalej”, przyjrzeć się fenomenowi teatru amatorskiego z innej jeszcze perspektywy. I choć zabrakło rozbudowanego podsumowania prowadzonych badań (właściwie nie ma w książce żadnego podsumowania, jest tylko *Wstęp*, w którym Autor próbuje dość skrótowo omówić najważniejsze kwestie, także wyniki prowadzonych badań), praca stanowi doskonały punkt wyjścia do dalszych badań nad fenomenem teatru amatorskiego. Warto byłoby w kontekście prowadzonych badań przyjrzeć się np. światowym chrześcijańskim teatrom amatorskich i zastanowić się nad tym, na czym polega „specyfika” teatrów amatorskich w Polsce? Realizacja tego zagadnienia wydaje się wręcz konieczna w dalszych etapach prac nad fenomenem chrześcijańskich teatrów amatorskich. We *Wstępie* Autor zastanawia się nad istotą twórczości, a zatem nie tylko kwestie formalne, takie jak zasady funkcjonowania grup, miejsce, reguły, cele – są istotne, lecz również inspiracje literackie, przedstawienia i treści przekazywane odbiorcom.

Warto także upomnieć się o próbę odpowiedzi na kilka pytań, m.in. co wynika z nakreślonej mapy działań zespołów teatralnych? Czy istnieje jakaś specyfika teatrów działających np. na południu Polski? Lektura książki rodzi wiele pytań, np. o scenariusze przedstawień, dowiadujemy się ze *Wstępu* i nie tylko, że są one tworzone „na własny użytek”, czy zawsze się tak dzieje? Jaka jest poetyka takiego scenariusza – gdy np. chodzi o adaptacje biblijne, a jaka, gdy w grę wchodzi literatura piękna lub jakieś wydarzenie? Zabrakło w pracy merytorycznych, systematycznych analiz, przygotowanych przez teologa i badacza literatury, który doskonale zna świat kulis (czego świadectwem są liczne artykuły naukowe, publikowane w punktowanych czasopismach. Owym artykułom poświęcę jeszcze kilka słów w dalszej części recenzji).

Nachylenie antropologiczne w duchu chrześcijańskim, także teologicznym (co oczywiście zrozumiałe w badaniach nad fenomenem teatrów chrześcijańskich) jest w pracy wyraźne. Ks. doktor Mariusz Lach podkreśla obecność nawiązań do literatury nie tylko „stricte religijnej” (s. 13), wskazuje na adaptacje literatury pięknej i na humanistyczny wymiar przedstawień. Te kwestie powrócą w kolejnym tomie pt. *Bóg na scenie. Logos. Literackie źródła we współczesnym chrześcijańskim teatrze amatorskim w Polsce* (Lublin 2003). Uwagi krytyczne, sformułowane powyżej, mogą w pewnym sensie stracić swoją moc, gdy uwzględnimy drugi tom, którego zapowiedź pojawia się już we *Wstępie* pierwszego:

„Drugi tom będzie podejmował analityczne refleksje nad zjawiskami, które na przełomie XX i XXI wieku stały się zauważalne w działalności omawianych zespołów. Będą one dotyczyły przekrojowych analiz treści, form oraz ważniejszych zjawisk w omawianej dziedzinie sztuki” (s. 13). Jest to bardzo interesująca zapowiedź, która pozwala spojrzeć na pierwszy tom jako zbiór materiałów badawczych – żałować jednak należy, że nie w pełni opracowanych — bez odniesień bibliograficznych w samym tekście, przypisów wyjaśniających, ujawniających związki np. z działalnością innych grup, czy wyjaśniających metody pracy scenicznej. Warto jednak jeszcze raz podkreślić, że zgromadzone w pierwszym tomie materiały są cenne i z pewnością, jak czytamy w zakończeniu *Wstępu*: „Jest jednak nadzieja, że ta praca badawcza posłuży innym do zauważenia i docenienia środowisk teatrów chrześcijańskich działających obecnie w naszym kraju” (s. 14), zostaną uwzględnione w dalszych badaniach nad fenomenem teatrów amatorskich. Można – jak sędzę - spojrzeć na przedstawione zagadnienie szczerzej (i być może tego rozmachu zabrakło w pracach ks. dra Mariusza Lacha), jako refleksję nad teatrami w Polsce. Jakie miejsce zajmują teatry amatorskie (w szczególności chrześcijańskie) w „dyskursie” teatralnym, scenicznym w kraju nad Wisłą? Czy dyskusja nad ich statusem, formami funkcjonowanie nie zamyka się także m.in. w sferze wartości, w proponowanej wizji świata, w propagowaniu idei humanitas? Interesująca wydaje się także sama geneza teatru amatorskiego, opisana wcześniej przez badaczy, godna jednak rekonstrukcji w tego typu pracy. Wciąż także pozostają (zawieszono w przestrzeni dyskursu) pytania o status niektórych grup, o kryteria wyboru, które choć oczywiste i nazwane przez Autora, wymagają dopełnienia, np. o kwestie związane z recepcją krytyczną, jeśli jest możliwa do zbadania.

Tom pierwszy, który został zatytułowany „Prezentacje” istotnie taką funkcję spełnia. Inne oczekiwania budzi tom drugi, który także inicjuje *Wstęp*. Powracają w nim obawy związane z możliwością pełnego rozpoznania sytuacji teatrów amatorskich (m.in. braki archiwalne). Pojawiają się w nim jednak także ustalenia dotyczące repertuaru teatrów i możliwości interpretacji analizy przedstawień. Przede wszystkim odnajdujemy uwagę o „nowym myśleniu o tzw. amatorskim teatrze religijnym” (s.7). Już samo określenie „teatr religijny” wymaga wyjaśnień, zbudowania i przedstawienia odpowiedniego aparatu badawczego (i rzecz jasna – rysu historycznego, który pozwoliłby wydobyć sugerowane „nowości” w myśleniu). Temat niezwykle istotny, potrzebny, zbadany w odniesieniu do wieków minionych przez badaczy (np. prof. I. Sławińską, prof. W. Kaczmarka, prof. A. Podstawkę). Warto jednak przywołać opinie innych, by zbudować własną koncepcję i

rozwinąć badania poprzedników. Nie jedyny to kłopot, w tytule tomu widnieje pojęcie „Logos” i właśnie z nim wiąże się najwięcej niejasności. Ks. dr Mariusz Lach wyjaśnia teologiczne znaczenie pojęcia „Logos” – co jest niezwykle cenne, jednak ciekawe jest także, jak to pojęcie funkcjonuje w świecie teatru, jak (w jakim znaczeniu) łączy się z prezentowanymi, niekiedy relacjonowanymi przedstawieniami? Brakuje pełnej odpowiedzi, książka bowiem, podobnie jak poprzednia jest pozbawiona zakończenia/podsumowania, które pozwoliłoby zrozumieć dokąd badania zaprowadziły Autora, jak prezentują się (w zestawieniu) wnioski?

Trzeba jednak przyznać, że przywołane w pracy podrozdziały (choć funkcjonują trochę w odosobnieniu – brakuje bowiem wniosków, naturalnego wynikania jednej całości z drugiej) są bardzo istotne i w pełni oddają etapy analizy teatralnego świata. Z całą pewnością zdradzają, że Autor tej pracy jest „praktykiem”, kimś, kto nie tylko zna świat teatrów amatorskich, lecz sam go współtworzy. Warto jeszcze raz powtórzyć, że (zwłaszcza tom pierwszy, poświęcony przedstawieniom) jest owocem licznych kwerend, uczestnictwa w przedstawieniach, badań ulotek, plakatów, zapisków wspomnieniowych, wycinków prasowych i zasobów internetowych.

Gdy analizuję wszystko, co udało mi się przeczytać z dorobku ks. dra Mariusza Lacha, myślę, że wiele z tekstów ma charakter naukowych scenariuszy (jeśli można je tak określić). Tak, jak scenariusze sceniczne, etapy prowadzonych badań są ilustrowane analizami różnych przedstawień. W scenariuszach niezwykle rzadko pojawiają się wyraziste konkluzje – widz we współczesnym teatrze musi sam „wyrozumieć”, przeżyć przedstawienie – w tekście naukowym taki zabieg jest jednak pożytywany jako „brak”. Tak dzieje się w analizowanej pracy m.in. w przypadku pojęcia „Logos”. Brakuje szerszego ujęcia lub też odniesienia określeń zaczerpniętych z języka teologii do teatralnego świata, świata przedstawień. Czytelnik nie ma rozeznania np. czym jest „Logos” w literaturze powszechnej, okazuje się bowiem, że w rozdziale jest mowa głównie o adaptacjach literatury powszechnej na potrzeby sceny (ze szczególnym uwzględnieniem motywu wędrowki; dlaczego tylko wędrowki?): „Można by stworzyć pewien kanon tekstów literackich, które zaliczane są do tzw. nurtu religijnego. Z oczywistych powodów ten typ twórczości cieszy się dużym zainteresowaniem teatrów chrześcijańskich. Są to utwory mistyczne, metafizyczne, próbujące zmagać się z fundamentalnymi pytaniami o kondycję człowieka” (s. 134). Zdanie to jest bardzo ważne w kontekście prowadzonych badań i wymaga pogłębienia, szczegółowych ustaleń – historycznoliterackich i teologicznych, filozoficznych. Warto zadać sobie pytanie jak „Logos”

przejawia się na scenie? Czym jest w istocie w przedstawieniach teatrów amatorskich, które odwołują się do tekstów literatury pięknej (z „tzw. nurtu religijnego” – jak podaje Autor. Czym jest jednak ów nurt i jak kształtuje się w XX i XXI wieku? Należy na to pytanie odpowiedzieć). Brakuje zatem ustaleń, które pozwoliłyby budować nową strategię badań działań chrześcijańskich teatrów amatorskich. Zaproponowana przez Habilitanta metoda – analizy „Logosu” wydaje się bardzo atrakcyjna – przypomnijmy – w rozprawie wyróżniono: „Logos” w Biblii, „Logos” w literaturze powszechnej i „Logos” w literaturze polskiej. Zabrakło jednak uszczegółowionej, pogłębionej (z uwzględnieniem kontekstu literackiego) refleksji o samym „Logosie”. Pojęcie to pojawia się także w filozofii i oczywiście w dyskursie poświęconym literaturze, często w kontekście mitu. Warto dokonać rozróżnień, może nawet wypracować definicję na potrzeby analizy wystąpień teatrów amatorskich. Dodatkowo w przedstawionej do oceny pracy, obraz „Logosu” zacierają np. fragmenty refleksji poświęconej misterium. Należy docenić ich obecność, misteryjne nawiązania stanowią ważną część rozważań poświęconych przedstawieniom teatrów amatorskich, Habilitant omawia ich historię, przywołuje także przykłady wykorzystania motywów misteryjnych w literaturze (por. rozdział Misterium śmierci i zmartwychwstania), analizuje także fenomen misteriów teatralnych i kalwaryjskich. W rozważaniach pojawia się jeszcze dodatkowo nowy kontekst - teatrów seminaryjnych, który jest bardzo cenny, chyba jednak, podobnie jak misterium – jak sądzę – wymaga osobnego omówienia (osobnych badań). Można by zatem powiedzieć, na przykładzie choćby owych misteriów i teatrów seminaryjnych, że pewne porządki przeplatają się trochę nieczytelnie. Podjęty temat jest bardzo istotny, wypowiedź zawiera mnóstwo cennych wątków, jednak każdy z nich powinien być osobno, szczegółowo omówiony. Jednym słowem - wątki zebrane w nieco pobieżnej sekwencji tracą swoją twórczą moc. Sytuacja ta utwierdza w przekonaniu, że praca ks. dra Mariusza Lacha będzie źródłem wiedzy dla kolejnych badaczy teatrów amatorskich, którzy wyłuskają z niej to, co najważniejsze i rozwijają niedokończone, zasygnalizowane zaledwie tropy (jednym z nich – z pewnością będzie misterium). Być może także uda się w pełni odpowiedzieć na pytanie o zależności „Logosu” i „misterium” (czy chodzi tu o kwestie formalne, czy ideowe? A może o jedno i drugie). Kwestia jest o tyle istotna, że w trzeciej części – poświęconej literaturze polskiej, temat misterium powraca. Badacz analizuje staropolskie misteria w nowych, współczesnych aranżacjach dokonanych przez amatorskie teatry chrześcijańskie. Interesujące w tym kontekście wydają się także problemy adaptacji tekstów literackich na potrzeby sceny (zagadnienia związane z poetyką scenariusza scenicznego) oraz specyfika przedstawień, realizacji scenicznych (kwestie scenografii,

oświecenia, muzyki, reżyserii, gry scenicznej, etc.). Bez wątpienia cenny jest także indeks tekstów literackich z których korzystały teatry amatorskie. Ich analiza – może czasem nieco pobieżna - pokazuje bogactwo świadomości artystycznej, kierunki rozwoju w poszukiwaniu spełnienia potrzeb duchowych (coraz nowsze, nietypowe, wychodzące poza kanony Biblii, zmierzające w stronę literatury światowej, często korzystające z ostrza ironii, lub akcentujące inne, przełamujące schematy - przymioty postaci biblijnych).

Niewątpliwie najciekawszą częścią pracy, najlepiej także przygotowaną pod względem merytorycznym jest – moim zdaniem część ostatnia, poświęcona dramatom Karola Wojtyły. Habilitant nie tylko odtworzył historię przedstawień, zwrócił także uwagę na ich znaczenie i ciekawy fenomen „przechodzenia” dramatów z głównego nurtu teatralnego w stronę teatrów niesformalizowanych: „Sceny amatorskie, teatry młodzieżowe, szkolne, studenckie, grupy niesformalizowane, duszpasterstwa i wspólnoty religijne, pojedyncze osoby angażujące się w promowanie twórczości papieża są drobną egzemplifikacją większego ruchu” (s. 316). Cenne są fragmenty poświęcone omówieniom utworów Karola Wojtyły i odniesieniom do realizacji scenicznych przedstawionych przez teatry amatorskie. Dramaty te niejako niosą „w sobie” ideę teatru amatorskiego – dlatego ważne wydaje się to, że ks. dr uwzględnił je niejako w zakończeniu rozprawy. Być może nawet refleksja o nich pełni funkcję swoistego Zakończenie/ Zwieńczenia (o które dopominałam się w pierwszych wersach recenzji). We fragmentach poświęconych dramatom *Hiob*, *Brat naszego Boga*, *Przed sklepem jubilera* pojawiają się interesujące refleksje filologa, który bada tekst dramatu, równocześnie jednak śledzi także sceniczne realizacje i skrupulatnie odnotowuje różnice, modernizacje w zaproponowanych inscenizacjach i odczytaniach tekstów dramatycznych. Jest to zatem najbardziej interesująca, bogata znaczeniowo część rozprawy.

Podsumowując dotychczasowe opinie - należy podkreślić, że dylogia poświęcona chrześcijańskim teatrom amatorskim jest bez wątpienia cenna, potrzebna, być może można by przemyśleć jej kompozycję, rozwinąć metodologię badań, która i tak – z konieczności – była zróżnicowana (Autor badał scenariusze, często szczątkowe lub analizował nagrania, niekiedy uczestniczył w przedstawieniach. Zróżnicowanie materiałów badawczych wymagało pewnej „ekwilibrystyki”) i pokazać w pełni możliwości, umiejętności warsztatu badacza – filologa, który z uwagą przygląda się fenomenowi kultury, jakim jest teatr amatorski (jego wysublimowana postać – teatr chrześcijański). Podkreślę, że mimo pewnych braków i życzeń czytelnika-recenzenta, omawiane dwa tomy stanowią doskonały punkt wyjścia w dalszych badaniach i z pewnością traktować je należy jako udaną (pod pewnym względem) próbę

uporządkowania materiałów związanych z obszarem chrześcijańskich teatrów amatorskich. Prace z pewnością wypełniają także lukę badawczą. Poza dokonaniem Henryka Tymona Jakubowskiego i zespołu badawczego z Katedry Dramatu i Teatru KUL, któremu patronowała prof. Irena Sławińska wyróżnić należy prace ks. prof. Wiesława Wilka i prof. Ryszarda Strzeleckiego. W ostatnich wymienionych rozprawach pojawił się ważny w badaniach nad teatrem chrześcijańskim wątek ewangelizacji i budowania wartości etycznych. W pracach ks. dr Mariusza Lacha jest on także obecny (nie może go zabraknąć w rozważaniach na temat sacrum).

3. Pozostałe aktywności naukowe i popularnonaukowe Kandydata, osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Warto także poświęcić uwagę innym pracom badawczym, publikacjom Habilitanta. Jedną z ciekawszych jest monografia podoktorska pt. *Człowiek jest najpiękniejszym domem Bożym. Dramaturgia Romana Brandstaettera wobec antropologii chrześcijańskiej* (Lublin 2015), która zawiera cenne omówienia dramatów pisarza ze szczególnym uwzględnieniem aksjologii i aspektów teatralnych. Pracy nad monografią towarzyszyły także działania popularyzatorskie i naukowe – współpraca ze Stowarzyszeniem Romana Brandstaettera w Poznaniu (organizacja sesji i paneli naukowych, popularyzacja twórczości pisarza). Już wówczas Habilitant zwrócił uwagę na kwestie do tej pory pomijane w badaniach nad dramatem, mianowicie analizę „elementów teatralnych” (światło, dźwięk, kompozycja i barwa). Warto podkreślić, że podobna strategia, sposób analizy przestrzeni dramatycznych pojawia się w omówionej powyżej dylogii. Z całą pewnością można zatem powiedzieć, że monografia o twórczości dramaturgicznej Brandstaettera była swoistym „laboratorium”, w którym ks. dr Mariusz Lach kształtował swoje spojrzenie na fenomen teatru w XX i XXI wieku, a szczególnie na formę teatralną, jaką jest amatorski teatr chrześcijański. Prowadzone badania zwińczył cykl czterech artykułów (rozdziałów w monografiach naukowych) poświęconych twórczości autora *Jeżusa z Nazaretu* (niektóre kwestie znalazły się w przywołanej monografii). Problematyka aksjologiczna znalazła także ujście w artykule *Wobec nadziei. Aksjologiczne problemy dramatu i teatru XX i XXI wieku*, opublikowanym w redagowanej wspólnie z J. Michalczyk pracy pt. *Opracowania i teksty dramatyczne*, t. 14 (Lublin 2018). Habilitant jest również autorem 9 artykułów naukowych zamieszczonych w

czasopiśmie punktowanych i innych, takich jak „Język-Szkoła-Religia”, „Seminare”, „Roczniki Humanistyczne”, „Biblia et Patristica Thoruniensia”, „Białostockie Studia Literaturoznawcze”, i redakcji naukowej monografii wieloautorskiej, pełnił funkcję recenzenta jednego artykułu naukowego (w czasopiśmie „Język-Szkoła-Religia”), był uczestnikiem 9 konferencji krajowych w Toruniu, Gdańsku, Kielcach, Lublinie, Łodzi i Poznaniu), współorganizatorem 5 konferencji (głównie w Lublinie, w Łodzi i Gdyni). Nie jest to więc zbyt obszerny dorobek naukowy, z pewnością jednak wskazuje na nieustanny rozwój i wierność pewnym tematom badawczym.

Na ogromne wyróżnienie i (dodać należy podziw) zasługuje działalność artystyczna, praktyka teatralna - w teatrze amatorskim. Ks. dr Mariusz Lach jest bowiem nie tylko założycielem zespołu teatralnego, także reżyserem, twórcą scenariuszy i animatorem. Prace badawcze dotyczące działań amatorskich teatrów religijnych oraz wieloletnia praktyka znalazły swoje dopełnienie w organizacji Forum Teatrów Chrześcijańskich (wraz z Katedrą Dramatu i Teatru KUL oraz Stowarzyszeniem Twórczych Osobowości z Lublina, trzy edycje spotkań: w Lublinie 2017, 2018 oraz w Gdyni 2024). Ważny, godny podkreślenia wydaje się fakt intensyfikacji działań amatorskich teatrów religijnych w małych miejscowościach, do których przyczynił się Habilitant – zarówno jako prelegent, jak i praktyk teatralny, organizator licznych warsztatów, zajęć praktyczno-teoretycznych, szkoleń. Wyniki badań były więc popularyzowane i wywarły wpływ na różne środowiska. Jak można przeczytać w *Autoreferacie*: „Dzięki różnym zabiegom teatralnym, właśnie w tych mniejszych miejscowościach, często oddalonych od dużych ośrodków kultury, następuje integracja środowisk, której źródłem staje się literatura przenoszona na scenę. Wraz z literaturą przychodzi pogłębiony namysł nad etycznym, moralnym i sakralnym charakterem życia indywidualnego i społecznego” (s. 9). Zdanie to jest o tyle cenne, że Autor postrzega teatr - jak czytamy na stronie 10 – jako miejsce Objawienia.

Wśród licznych, udokumentowanych w *Autoreferacie* działań, wyróżniają się przedstawienia nawiązujące do źródeł biblijnych i adaptacje literatury powszechnej oraz polskiej (około 42 wydarzenia od 2001 roku). Działania te (tak je nazwijmy roboczo, bez umniejszania ich artystycznego, duchowego znaczenia) sytuują oceniane tomy (dylogię) w nowym świetle – jako wyniki praktyki teatralnej, próbę zrozumienia i doświadczenia fenomenu chrześcijańskiego teatru amatorskiego (co samo w sobie stanowi pewnego rodzaju metodę). Habilitant jest uczestnikiem prac zespołu badawczego w projekcie *Studium KUL dla Polonii i Polaków za granicą* oraz wykonawcą w projekcie finansowanym przez MEN

Kompendium świadomego nauczyciela języka polskiego i kultury polskiej, konsultował także w 2021 roku projekt *Wizjonerzy Norwid – Wyszyński – Lem. Między futurologią a wolnością człowieka*. Żałować należy, że w dokumentacji nie zamieszczono (nie przekazano) szczegółowych danych na temat tych projektów i realizowanych przez Habilitanta zadań. Warto jeszcze dodać, że ks. dr Mariusz Lach odbył w 2024 r. jedenastodniowy staż w Czerniowcach (Ukraina) na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Narodowego im. Jurija Fedkowycza, gdzie konsultował projekt organizacji i moderowania działań teatralnych oraz uczestniczył w spotkaniach z pracownikami naukowymi i administracyjnymi odnośnie dydaktyki akademickiej, prowadził także cykl warsztatów ze Studentami. Uczestniczył także w pracy na uczelni jako recenzent w pracach zespołu oceniającego wnioski w ramach konkursu ministerialnego *Perły Nauki* (MEN 2022 i 2024), jest członkiem Polskiego Towarzystwa Badań Teatralnych i w 2015 roku przygotowywał widowisko międzyzakonne pt. *Wspólny dom* z okazji obchodów Roku Życia Konsekrowanego.

Ważną częścią pracy zawodowej Habilitanta jest działalność dydaktyczna, wychowawcza (aspekt ten jest obecny także w działalności teatralnej), spostrzeżenia na ten temat zostały opublikowane w pięciu artykułach naukowych: *Przykłady realizacji idei teatralnych świętego Jana Bosko w Polsce na początku XXI wieku* (2018); *Między amatorstwem a profesjonalizmem – warsztat aktorski w teatrze wartości religijnych* (2018); *Teatr szkolny – wartością dla szkoły. O roli teatru szkolnego na przykładzie Teatru Beznazwy z Zespołu Szkół Salejańskich w Łodzi* (2020); *Amatorskie realizacje teatralne dramatów Karola Wojtyły* (2020); *Christian Understanding of Patriotism in Selected Child and Youth Theatre Plays* (2023). Zaangażowanie wychowawcze jest także widoczne w pracach podejmowanych w ramach współpracy z otoczeniem: m.in. Teatrem im. Juliusza Osterwy, Teatrem im. Hansa Christiana Andersena w Lublinie, z Ośrodkiem Praktyk Teatralnych Gardzienice, Teatrem Provisorium, Sceną Plastyczną KUL oraz w realizowanych według autorskich scenariuszy zajęciach na uczelni i wykładach gościnnych.

Oprócz zajęć dydaktycznych, prowadzonych na kierunku filologia polska, ks. dr Mariusz Lach jest także zaangażowany w realizację zajęć na innych kierunkach, m.in. retoryce, humanistyce cyfrowej, edytorstwie, był promotorem pracy licencjackiej, promotorem pomocniczym pracy doktorskiej, recenzentem ok. 50 prac licencjackich i magisterskich, autorem programu zajęć na studiach pierwszego stopnia *Wiedza o teatrze* (w latach 2011-2015 pełnił funkcję koordynatora zajęć teatralno-dramatycznych). Na osobną uwagę zasługuje działalność teatralna – praktyczna, występy teatralne w Polsce i Europie

(Berlin, Oslo), organizacja i udział w festiwalach teatralnych (np. Salezjański Ogólnopolski Festiwal Teatralny SOFT, Lubelskie Spotkania Teatralne, Przegląd Inicjatyw Teatralnych), udział w audycjach radiowych i telewizyjnych, popularyzacja wiedzy o teatrze i literaturze.

Działalność naukowa i popularyzatorska, społeczna ks. dra Mariusza Lacha została doceniona przez różne gremia. Habilitant uzyskał: Odznakę Honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej” (przyznaną w 2017 roku przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), „Medal 700-lecia Miasta Lublina”, przyznany przez Prezydenta Lublina w 2018 roku, „Medal Jubileuszowy 100-lecia KUL”, przyznany w 2018 roku przez Rektora KUL, „Medal Zasłużony dla Miasta Lublin”, przyznany przez Prezydenta Miasta Lublin w 2020, Nagrodę „Angelus Animacji Życia Kulturalnego”, przyznaną przez Kapitułę Nagrody Angelus w 2022 roku i Medal KEN, przyznany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2024 roku.

Wnikliwa analiza dokonań i działalności Habilitanta, podejmowanych aktywności naukowych i popularnonaukowych, osiągnięć organizacyjnych i dydaktycznych, pozwala stwierdzić, że ks. dr Mariusz Lach spełnia wymogi stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego określone w art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. **Przedstawiony dorobek naukowy (wraz z głównym osiągnięciem) oceniam pozytywnie i niniejszym rekomenduję nadanie ks. dr Mariuszowi Lachowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.**

Prof. dr hab. Hanna Ratuszna